

loge, popis izvora i literature, rezime na engleskom jeziku, kazalo zemljopisnog nazivlja i kazalo imena.

Ovo izdanje predstavlja doprinos izučavanju historije kako Dubrovnika tako i zemalja koje su bile pod okriljem Osmanskog carstva u to vrijeme, te će zasigurno privući pažnju kako historičara tako i šireg kruga čitatelja.

Hana Younis

Markus Koller, *Bosnien an der Schwelle zur Neuzeit. Eine Kulturgeschichte der Gewalt (1747-1798)*. München: R. Oldenbourg, 2004, str. 244.

U XVIII stoljeću došla je do punog izražaja sva slabost Osmanskog carstva. Korupcija i nesposobnost bile su prisutne u mnogim državnim službama. Ranija vojna premoć nad vojnim snagama susjednih država ustupila je mjesto vođenju defanzivnih ratova. Istina, u ponekim od njih osmanska država uspjela je donekle nadoknaditi teritorijalne gubitke iz ratova koje je vodila u drugoj polovici XVII stoljeća. S obzirom da je od kraja XVII stoljeća Bosanski ejalet predstavljao najzapadniju provinciju Osmanskog carstva, sve promjene unutar njega imale su presudan utjecaj na život bosanskohercegovačkog stanovništva. Bosanski ejalet je preko stotinu godina, od Bečkog rata (1683) do mira u Svištovu (1791) predstavljao područje po kome su krstarile hajdučke čete iz mletačke Dalmacije i austrijska vojska koja je prodirala čak do Sarajeva.

Kako se ugled centralne vlasti srozavao, tako su predstavnici lokalne vlasti postajali sve silniji. Ugled bosanskih vezira opadao je s rastom ugleda Porte.

U izdanju R. Oldenbourg München godine 2004. pojavila se knjiga Markusa Kollera, *Bosnien an der Schwelle zur Neuzeit*, koja tretira problematiku «nasilja» u naprijed već navedenom razdoblju na prostorima Bosanskog ejaleta.

Djelo daje kratki pregled života bosanskohercegovačkog stanovništva u drugoj polovici XVIII stoljeća. Zasnovano je na izvorima lokalne provenijencije osmanske uprave, koji su pronađeni u bosanskohercegovačkim arhivima uz konsultiranje i recepciju meritornih historiografskih spoznaja drugih autora.

Ono što je autora ponukalo na istraživanje historije bosanskohercegovačkog stanovništva, čega je rezultat djelo namijenjeno evropskoj javnosti, jeste kako i sam u predgovoru kaže, slabo poznavanje historije i kulture naroda Bosne i Hercegovine uprkos njenoj geografskoj blizini srednjoj i zapadnoj Evropi. S toga je smatrao ne-

ophodnim ujediniti oba ova aspekta u jednom radu, dajući tako doprinos boljem razumijevanju ove zemlje i njenih naroda.

Podijeljena u šest poglavlja knjiga nastoji objasniti fenomen «nasilja» na ovim prostorima, prilazeći sa više aspekata ovom problemu. Ističući pri tome, da onaj ko pokuša slijediti pitanje suštine nasilja i definirati pojam nasilja, uvidjet će veoma brzo kompleksnost ovog fenomena.

U ovoj knjizi Markus Koller povijest Bosne promatra u kontekstu političke i administrativne strukture Osmanskog carstva. U uvodnom dijelu on postavlja pitanje «šta država smatra nasiljem?», ističući pri tome da se osmanski ideal društvenog i političkog uređenja sve do sredine XVIII stoljeća bazirao na istočnoj državnoj koncepciji.

U prvom poglavlje pod naslovom «Crnogorska hajdučija u XVIII stoljeću» autor se bavi pitanjem teritorije Bosanskog ejaleta koju u ovo vrijeme napadaju hajduci sa crnogorske teritorije posvećujući posebnu pažnju kulturnohistorijskim i ekonomskim motivima crnogorske hajdučije.

Autor smatra da se u pristupu ovoj problematici mora voditi računa posebno o socijalno-ekonomskom položaju seljaštva u Bosanskom ejaletu. S toga u drugom poglavlju govori o društvenoj i socijalnoj pozadini hajdučije, te ulozi lokalnih velikaša ajana, janjičara (...) na dešavanja toga vremena kao i načinu naoružavanja hajduka.

Korupcija kao kategorija nasilja u prijelomnom razdoblju također je tema ovog rada.

Potencijalan uzrok nasilju autor vidi i u siromaštvu, što je predmet razmatranja trećeg poglavlja navedenog djela.

Markus Koller, između ostalog, zaključuje da su hladne i duge zime dovele u pitanje ukupnu poljoprivredno-stočarsku proizvodnju na ovim prostorima. Takva situacija nije naišla na razumijevanje osmanske administracije, a posebno kod ubirača poreza što je dovodilo do sukoba. Takva situacija imala je za posljedicu emigraciju stanovništva. Sve akcije vezane za emigraciju bile su, prema autorovom mišljenju, u uskoj vezi sa socijalno-ekonomskim problemima cjelokupnog stanovništva u Bosni i Hercegovini.

Predmet Kollerovog djela u petom poglavlju su mjere koje je osmanska država poduzimala protiv nasilja u cilju obezbjeđivanja sigurnosti i stabilizacije Bosanskog ejaleta.

U šestom poglavlju Markus Koller pokušava dati strukturalnu analizu nasilja, kroz pojedinačne društvene procese koji su se odvijali prije i za vrijeme nasilja ili su bili u uskoj vezi s tim. Autor ističe dva osnovna pitanja koja se nalaze u središtu ove problematike. Prvenstveno je potrebno analizirati društvene procese na primjerima

trajanja nemira u periodu od 1747. do 1757. godine između nosilaca i učesnika ovih ustanaka. Na kraju se postavlja pitanje šta se u bosanskom društvu, pored ekonomskog i političkog razvoja, odigrava «iza kulise», pa se nasilje izraženo protiv države otvoreno manifestira i na početku nailazi na podršku širokih slojeva društva.

Analiza postojećih oblika nasilja u Bosni tokom XVIII stoljeća usmjerila je fokus na društvo koje se nalazi u prelomnoj fazi. Prijelazni period od ranog novog doba, prema Kollerovoj podjeli, do potpuno razvijenog novog doba uticao je na svijest ljudi. Porazi osmanske vojske protiv ruskih i habsburških trupa prouzrokovali su kod bosanskih Muslimana porast nepovjerenja prema centralnoj vlasti i sultanu. Nesposobnost osmanskih vlasti da obezbijede unutrašnju sigurnost, te jačanje lokalnih velikaša kao što je Mehmed-paša Bušatlija, doveli su do dezorijentacije naroda. Ovi počeci i dalje zaoštavanje krize legitimiteta osmanske države u Bosni pripremili su, prema mišljenju autora, pogodno tlo za pojavu ličnosti poput Husein-kapetana Gradaševića tridesetih godina XIX stoljeća, čiji je cilj bila autonomija Bosne unutar Osmanskog carstva. Također postepeno zaoštavanje konfesionalnih suprotnosti u Bosni imalo je svoje korijene već krajem XVIII stoljeća. Ugroženost granica Bosne od kršćanskih država izazvala je kod muslimanskog naroda pitanje budućnosti i egzistencije.

Na područjima koja su graničila sa crnogorskom teritorijom postojala je ugroženost ljudi i njihove imovine od četa koje su iz Crne Gore stalno upadale u Bosnu.

U «jugoslovenskoj» historiografiji, kako je Koller naziva i srpskoj nacionalnoj historiografiji ovo se «četovanje» često poistovjećivalo sa borbom protiv osmanskih vlasti. Međutim, autor ističe da izvori o ovim događajima pokazuju sasvim drugu sliku. Uzroci koji proizilaze iz pravila i vrijednosnog sistema jedne plemenske strukture raščlanjuju društvo, čija je suštinska karakteristika patrijarhalno uređenje i religiozni način života. U takvom društvu, za čovjeka koji se ne odriče centralnog položaja u familiji i društvu, najveću vrijednost predstavljaju čast i junaštvo.

Zaključna autorova misao glasi da su lokalni janjičari bili nosioci pokreta, kojima su se priključili široki slojevi stanovništva. Ovi pokreti nisu usmjerili svoje djelovanje protiv osmanske države već je to bila posebna reakcija na lokalnom nivou protiv zloupotrebe vlasti od strane pojedinih osmanskih službenika.

Autor ističe nadu da će Bosna i Hercegovina s obzirom na tradiciju i specifičnost svoga društva, ponovo biti jedna zemlja u kojoj ljudi različitog etničkog porijekla i različite konfesionalne pripadnosti žive u miru.

Pokušaj historiografske rekonstrukcije stanja u Bosni pod osmanskom vlašću u drugoj polovini XVIII stoljeća i specifičnosti tretirane problematike u njoj potrebno bi bilo prevesti na bosanski jezik da bi bila dostupna našoj javnosti. A mi bismo, uz potpuno uvažavanje svih, bili bolje upoznati sa trenutnim tokovima evropske histo-

riografije u kojoj naša država Bosna i Hercegovina zauzima značajno mjesto. A posebno je od našeg interesa i to kako se u njoj inerpretira historija naše države. ■

Almira Memić

Bosna i Hercegovina u Uspomenama Leona Bilinskog.
Sarajevo: Institut za istoriju, 2004., str. 112

Carski dvor, politički ljudi i njihovi zvanični stavovi, tajne, samo ponekad otkrivane misli, komplikovan državni sistem i njegovo funkcioniranje, diplomatske igre iza kulisa, intrige među političarima u vrhu Austro-Ugarske monarhije, dualizam i sve njegove popratne pojave, te na kraju zemlja Bosna i njeni politički predstavnici su teme koje interesiraju uglednog političara i jedno vrijeme najodgovorniju osobu o pitanjima Bosne i Hercegovine, Leona Bilinskog. Leon Bilinski (rođen u Zaleszczyki/Galicija 1846, umro u Beču 1923) je bio redovni profesor političke ekonomije na Univerzitetu u Lavovu, rektor istog Univerziteta, državni ministar za Galiciju, austrijski ministar finansija u dva mandata i, ono zbog čega je za historiju Bosne i Hercegovine posebno važan, zajednički ministar finansija (20. II 1912.- 07. II 1915), u čijoj ingerenciji je, kako je poznato, bila Bosna i Hercegovina skoro svo vrijeme dok je bila sastavnim dijelom Austro-Ugarske monarhije. Vrijeme njegove uprave nad Bosnom i Hercegovinom je bilo možda najnezahvalnije za upravu, kako na spoljnopolitičkom planu tako i na planu unutrašnjih previranja u Bosni i Hercegovini, kao i previranja u austrougarskoj politici prema Bosni i Hercegovini. To je vrijeme kada na račun vojnih slabe civilne funkcije u Monarhiji, pa tako i funkcija zajedničkog ministra finansija.

Zahvaljujući naporima Instituta za istoriju u Sarajevu dio zapažanja Leona Bilinskog postao je dostupan našoj naučnoj i široj javnosti. Obimom nevelika, ali svojim sadržajem veoma vrijedna knjiga je dio *Uspomena L. Bilinskog* koje su pod naslovom "*Wspomnienia i dokumenty – TOM I 1864-1914.*", objavljene u Warszavi 1924. godine. Važno je napomenuti da je ovo, kako naglašava Husnija Kamberović u *Predgovoru*, prva knjiga iz tek pokrenute edicije u kojoj će se objavljiviti memorari, dnevnici, uspomene i putopisi značajnih ličnosti bez obzira na vrijeme njihovog djelovanja. On s pravom ističe da su to historijski izvori koji otkrivaju skrivene pojave u historiji.